

WISC-III og de eldste ungdommene: praktiske erfaringer

Tor Herman Andreassen

I Tidsskriftet nr 6 i 2005 var det et innlegg fra Dag Øyvind Engen Nilsen, Assessio og et intervju med Bjørn Einar Bjørge om WISC-III. De var enige om at WISC-III diskriminerer dårlig under IQ 70 og at normene er strenge for de eldste ungdommene. WISC i Vestfold prosjektet har delvis bekreftet dette. Sundberg, Egeland, Andreassen og Stenslis (2006) artikkel i dette nummeret av Tidsskriftet viser at total IQ reduseres mer enn Flynn-effekten skulle tilsi. Generelt var språkoppgavene blitt særlig strenge, men for de aller eldste barna var utføringsprøvene blitt spesielt mye vanskeligere. Andelen barn som presterer under IQ 70, øker fra 12 til 40 % i det kliniske utvalget som var med i undersøkelsen. Nedenfor skal jeg beskrive hvordan dette arter seg i klinisk praksis. Dette er basert på et innlegg holdt på et kurs i regi av WISC i Vestfold-prosjektet.

Kliniske illustrasjoner

En ungdom på 15 år som hadde strevd med blant annet matematikk, ble henvist på bakgrunn av resultatene på WISC-III. Verbal IQ (VIQ) var på 69, Utførings-IQ (UIQ) på 46 og full skala IQ (FSIQ) på 53. Dette var jo ut fra IQ-tallene forenelig med lett psykisk utviklingshemning. Omtrent ett år senere ble vedkommende retestet av undertegnede som 16-åring. Jeg fikk se karakterene etter et halvt år på videregående skole. Gjennomsnittet lå mellom 3 og 4 når en holdt matematikk-karakteren utenfor.

Det er et klart misforhold mellom WISC-III-resultatene og skoleprestasjonene som er oppnådd uten spesialpedagogisk hjelp. Siden vedkommende nå var blitt 16 år, var det naturlig å gjennomføre en WAIS-III som en del av videre undersøkelse. WAIS-III ga følgende resultat: VIQ 94, UIQ 74, FSIQ 84, og på hovedindeksene ble resultatet VFI 103 og POI 72.

Disse resultatene er forenlige med skoleprestasjonene, og foresatte og ungdommen selv kjente seg igjen i dette. Differansen mellom resultatene på WISC-III og WAIS-III er bekymringsfullt stor: VIQ økte med 25 poeng, UIQ økte med 28 og FSIQ økte med 31. Økningen er på ca. to standardavvik.

En annen ungdom hadde karakterer på 3 og 2 i de fleste fag da ungdomsskolen ble avsluttet. Gjennomsnittet lå litt under 3. Dersom IQ skulle predikeres ut fra disse resultatene, hva ville vi si? Denne ungdommen har fullført ungdomsskolen uten ekstra hjelp og stått både med standpunktkarakterer og til eksamen med et resultat under middels. Jeg ville ha tippet en FSIQ på 85–90. WISC-III viste noe helt annet: VIQ 57, UIQ 46 og FSIQ 46. Det er selvsagt spekulativt å sammenligne WISC-III-resultatet med mitt eget stipulat, men differansen nærmer seg tre standardavvik (39–44 poeng).

En tredje ungdom på 15 år ble undersøkt med WISC-III, og ble undersøkt på nytt med WAIS-III. Det var nesten tre år mellom testopptakene.

Tabell 1 viser at FSIQ øker fra 53 til 81 når en anvender WAIS-III. Det er en økning på 28 IQ-poeng, dvs. nesten to standardavvik. UIQ øker med hele 33 IQ-poeng.

Tabell 1. Sammenligning av WISC-III og WAIS-III på samme klient.

	WISC-III	WAIS-III
VIQ	60	78
UIQ	56	89
VFI	62	80
POI	57	93

Når en ser på deltestskårene, framkommer også dramatiske forskjeller (se Tabell 2):

Tabell 2. Sammenligning av avledede deltest-skårer på WISC-III og WAIS-III.

	WISC-III	WAIS-III
Bildeutfylling	4	7
Ordforståelse	5	6
Koding	6	7
Likheter	2	6
Terningmønster	1	8
Regning	4	8
Matriser	-	12
Tallhukommelse	4	4
Informasjon	5	7
Tegneserier	9	8
Resonnering	3	7
Symbolleting	1	8
Bokstav tall sek	-	6
Puslespill	1	6

På Terningmønster og Symbolleting øker klienten med syv poeng, fra én i avledet skår på WISC-III til åtte på WAIS-III.

I lys av dette, som ikke er enestående eksempler, virker det som om WISC-III er lite nyttig for den eldste aldersgruppen. Det blir litt svakt å si at «testen differensierer dårlig under 70» (Nilsen, 2005), når en person går fra IQ 53 til IQ 84 på ett år eller fra 53 til 81 på tre år.

Strengt normer

Slik normene er nå, vil en ungdom på 15 ½ år som får alt rett på deltesten Puslespill innenfor laveste tidsbonusramme, få en avledet skår på 6, tilsvarende 10. prosentil. I nevropsykologisk sammenheng

vil et slikt resultat klassifiseres som «lette vansker» selv om vedkommende har fått til alt! For å oppnå et gjennomsnittlig resultat, altså avledet skår på 10, må en ha fem tidsbonuspoeng.

På deltesten Terningmønster vil en ungdom på 15 ½ år med alt rett innenfor laveste tidsbonusramme få 42 poeng. Det gir en avledet skår på 5, tilsvarende 5. prosentil. Noen nevropsykologer klassifiserer resultat mellom 0 og 5. prosentil som sikre tegn på nevropsykologiske utfall. Det vil si at det å få til alle oppgavene blir et sikkert tegn på nevropsykologisk utfall! For å få en avledet skår på 10 må en ha 14 tidsbonuspoeng og alle rett.

På deltesten Regning får en person på 15 ½ år med alt rett innenfor laveste tidsbonusramme 24 poeng. Det gir 11 i avledet skår. En kan ha en feil og likevel komme ut på gjennomsnittet (10). En som ikke kan multiplisere eller dividere i hodet, vil få maksimum 16 poeng. Det gir 5 i avledet skår, dvs. 5. prosentil. Det å ikke kunne gange og dele i hodet blir et tegn på nevropsykologisk utfall.

Jeg har sett på mine siste 20 klienters resultat på deltesten Symbolleting på WISC-III. På WISC-R hendte det at noen av klientene kunne få avledet skår på over 10 på deltesten Labyrinter. Det har jeg fortsatt til gode å oppleve med Symbolleting. Gjennomsnittet for mine 20 siste klienter var avledet skår på 4,05. Det er det kanskje ikke noe å si på i og med at de fleste av klientene er henvist fra PPT med ønske om ytterligere undersøkelser. De avledede skårene fordelte seg på verdiene fra 1 til 9 på denne måten: 1: 6, 2: 2, 3: 1, 4: 2, 5: 3, 6: 0, 7: 4, 8: 1, 9: 1. Seks klienter fikk avledet skår på 1 (medianverdien). Avledet skår 1 tilsvarer 0.1 prosentil, dvs. ett av 1000 barn. Så mange barn/ungdommer som er så seine, skal det ikke være i Vestfold fylke.

WISC-III er normert på 1036 barn i Sverige. Ifølge Nilsen (2006) vil det da i et tilfeldig utvalg være 21 (2 %) som har en IQ lavere enn 70. Disse 21 barna skal da danne grunnlaget for skårer som ligger mellom 55 og 70 i de 20 ulike aldersgruppene. Det gir ett barn per aldersgruppe. I den svenske manualen til WISC-III står det på side 30: «Grundkravet för alla barn som deltagit i normeringstestningarna har varit att de ska klara vanlig svensk förskola/skola.» Det står ikke nevnt noe om hvilke kriterier som legges til grunn for å klare dette, eller hvor mange barn som på denne måten ikke har fått være med. Kan det hende at det er de svakeste 21 barna som ikke har fått være med i normeringsutvalget? Hvordan skal en test kunne differensiere mellom normale og mennesker med utviklingshemning hvis ingen fra sistnevnte gruppe er med i normeringsutvalget?

Beklagelig tilstand

Testnormering er vanskelig, og jeg har ingen ambisjoner om å kunne forklare mine «funn» utfyllende. Det som er klart, er at det er noe som ikke stemmer her, og det er viktig at vi som psykologer er opptatt av det.

Jeg kunne nevnt flere eksempler på fullstendig mangel på samsvar mellom WISC-III og skoleprestasjoner, og flere av deltagerne på kurset i Tønsberg i februar 2006 hadde vært borti lignende saker. Det betyr at WISC-III gir til dels misvisende resultat og dermed kan ha begrenset verdi for de eldste normeringsgruppene (15 ½ og 15 år). Det vanskelige spørsmålet er hvor langt ned i alder denne begrensede verdien strekker seg. Hva med 14-åringene og 13-åringene? Er det en gradvis overgang, med mindre nytteverdi med synkende alder?

Dette setter psykologer i en vanskelig situasjon. Vårt viktigste redskap bommer stygt for de eldste ungdommene, og hva er da alternativet? Kan vi bruke WAIS-III på 15-åringene? 14-åringene? Hva med WASI som er i salg, men som ikke er normert i Norge?

Hvem har ansvar for at det foreligger brukbare evnetester i Norge? Det vil neppe være fortjeneste i å normere evnetester i et lite land som Norge, fordi salget ikke vil dekke utgiftene. Bjørge (2006) er ikke så bekymret for dette, fordi erfarne klinikere vil greie seg uansett, men hva med de litt mindre

erfarne klinikerne? I mitt første eksempel ble foreldre og ungdommen påført unødvendig bekymring som de gikk med i nesten ett år fordi WISC-III ga helt feil resultat.

Vi er i en beklagelig situasjon. Det er bare et tidsspørsmål før en sak kommer i pressen der en psykolog har basert sin konklusjon på et WISC-III-resultat som er åpenbart galt. Som faggruppe må vi gjøre det vi kan for at vi får brukbare arbeidsredskaper.